

postojati i Donji Karabah. Pojedini zemljopisci dijele Karabah prema reljefu na gorski i ravničarski (*arran*). Riječ *gornji* znači ono što se nalazi gore, povrh nečega, na nekom višem mjestu ili vanjski ili krajnji, završni. U ruskom jeziku imamo primjerice dva sela u Altaju koja nose ime Verh-Ujmon, tj. Gornji Ujmon (rus. Verhnij Ujmon) i Nižnij Ujmon, tj. Donji Ujmon, a imamo Gorski Altaj (rus. Gornyj Altaj, republika u Sibiru), koji se nalazi na gori ili u nekom šumskom gorskom području. Mnogo je toponima koji u nazivima imaju *gornji* i *donji*. Jedni su zaista po položaju gornji (na brijevu), a drugi donji (u nizini), ali ne moraju biti, a može biti čak obratno.

Vlada Republike Hrvatske 28. ožujka 2019. na 149. sjednici imenovala je Povjerenstvo za standardizaciju geografskih imena s četverogodišnjim mandatom. Predsjednikom povjerenstva imenovan je Damir Šantek kao predstavnik središnjega tijela državne uprave nadležnoga za registar zemljopisnih imena. Povjerenstvo je projekt OUN-a. Skupina strukovnjaka OUN-a za nacionalnu standardizaciju zemljopisnih imena pripremila je Uputu za nacionalnu standardizaciju zemljopisnih naziva koja je prevedena s engleskoga na nekoliko stranih jezika. Hrvatskoga prijevoda nema, na žalost, još ni danas. Upute OUN-a, među ostalim, zahtijevaju sastavljanje nazivoslovnoga normativnoga rječnika zemljopisnih imena u skladu s međunarodnim rječnikom naziva koju je pripremila skupina strukovnjaka OUN-a. Povjerenstvo za standardizaciju zemljopisnih imena pri Vladi Republike Hrvatske trebalo bi normirati (standardizirati) navedeno zemljopisno ime i tako omogućiti ujednačenu upotrebu, bez dvostrukosti i nedoumica.

I na kraju, ako postoje inačice, među njima valja uspostaviti odnos jer normirani (standardni) jezik ne podnosi ili ne mora podnositi više označnika za isti označenik (osim stilotvornosti radi), više istovrijednih ili istoznačnih jezičnih jedinica. Treba odabrati jednu standardnu inačicu za zemljopisno ime i dosljedno ju rabiti. Gdje postoji u hrvatskom dobra domaća riječ, a to je Gorski Karabah, ne trebaju tuđice kao Nagorno Karabah, Nagorno-Karabah ili Gornji Karabah.

I na kraju, ako postoje inačice, među njima valja uspostaviti odnos jer normirani (standardni) jezik ne podnosi ili ne mora podnositi više označnika za isti označenik (osim stilotvornosti radi), više istovrijednih ili istoznačnih jezičnih jedinica. Treba odabrati jednu standardnu inačicu za zemljopisno ime i dosljedno ju rabiti. Gdje postoji u hrvatskom dobra domaća riječ, a to je Gorski Karabah, ne trebaju tuđice kao Nagorno Karabah, Nagorno-Karabah ili Gornji Karabah.

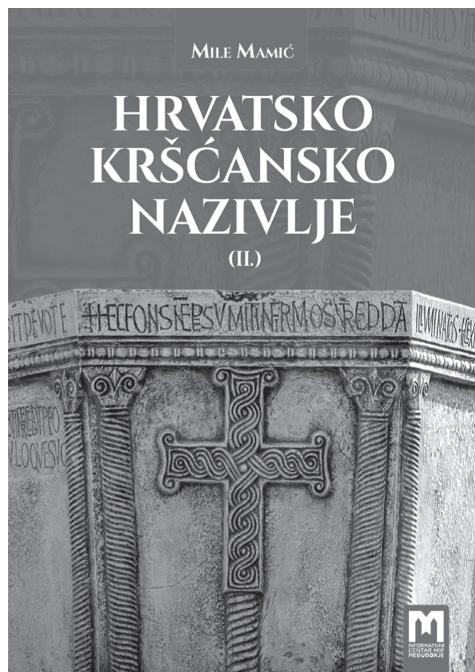
*Artur Bagdasarov*

## OSVRTI

### JEZIKOSLOVNO-DUHOVNA PROMIŠLJANJA O KRŠĆANSKOM NAZIVLJU IZ PERA VRSNOGA JEZIKOSLOVCA I PRAKTIČNOGA VJERNIKA

**U** izdanju Informativnoga centra „Mir“ u Međugorju je 2020. godine objavljena knjiga: Hrvatsko kršćansko nazivlje (II.) autora prof. dr. sc. u miru Mile Mamića. Biblijsko-teološku recenziju napisao je bibličar dr. sc. fra Ivan Dugandžić, a jezikoslovnu prof. dr. sc. Zrinka Jelaska.

Knjiga opseže 254 stranice. Nakon Predgovora (str. 11. – 13.) slijedi središnji dio knjige podijeljen u dvije cjeline. Prva cjelina, naslovljena Članci u vezi s crkvenom godinom i blagdanima, obuhvaća 41 članak (str. 15. – 127.), a druga, Ostali članci 34, članka (str. 129. – 238.), slijedi bibliografija – oko 140 bibliografskih jedinica uključujući mrežne izvore (str. 239. – 246.), biblijsko-teološka recenzija fra Ivana Dugandžića (str. 247. – 249.), jezikoslovna recenzija (str. 250. – 251.) prof. dr. sc. Zrinke Jelasko te autorov životopis (str. 253. – 254.).



U Predgovoru autor ističe da njegovo „polustoljetno bavljenje hrvatskim književnim jezikom, napose hrvatskim kršćanskim nazivljem nije slučajno“ spominjući se svojih profesora s Franjevačke klasične gimnazije u Sinju „koji su na tom području ostavili znamenit trag“ dr. fra Jeronima Šetke i dr. fra Karla Kosora. Za vrijeme studija autor je „imao sreću (...) imati izvrsne profesore (Jonkea, Babića, Moguša, Vončinu, Hercigonju, Pranjića, Silića, Rosandića i druge)“, a u Zavodu za jezik u kojemu se zaposlio nakon studija dobiti „pouzdan znanstveni i stručni oslonac“ „u starijim kolegama (Putancu, Aleriću, Ragužu, Šimunoviću, Šojatu, Finki, Pavešiću i drugima)“. Akademik Stjepan Babić usmjerio ga je „na proučavanje hrvatskoga pravnog nazivlja kako bismo mogli na što ljepšem i boljem hrvatskom jeziku pisati hrvatske zakone kad stvorimo hrvatsku državu“. Nakon osamostaljenja Hrvatske „i kršćanstvo je dobilo slobodu“ pa se

nameće potreba „bistrenja mnogih pojmova i odgovarajućih naziva“. Autor je za potrebe emisije Govorimo hrvatski Hrvatskoga radija „kao kršćanski intelektualac i jezikoslovac pripremio mnogo jezičnih savjeta o raznim kršćanskim, crkvenim, biblijskim pojmovima i nazivima“ koji su objavljeni u posebnome poglavlju njegovih Jezičnih savjeta (1997., 21998.). Dva su „vrlo važna stara i temeljna područja – hrvatsko pravno i kršćansko nazivlje – ušla u uži krug“ autorova jezičnoga i terminološkog istraživanja, a kao plod toga rada 2004. godine svjetlo dana ugledale su knjige: Hrvatsko pravno nazivlje (Članci i rasprave) i Hrvatsko kršćansko nazivlje (Članci i rasprave). Od proljeća 2015. godine surađuje s međugorskim Glasnikom mira pišući kolumnu Hrvatsko kršćansko nazivlje pri čemu se trudi da „veći broj članaka prati crkvenu, liturgijsku godinu, svetkovine, blagdane, spomendane itd.“. Budući da se „uz te vezane teme našlo mjesto i za slobodne, nevezane teme“, knjiga je podijeljena u dva dijela – napominje autor ističući da dodatak u zagradama uz naslov knjige ne znači da je riječ o drugom izdanju knjige iz 2004. godine već da je riječ o drugoj knjizi sličnoga naslova: „Ona je doista drukčija, druga. Nisam želio ‘prežvakivati’ stare stvari. Nastojao sam pisati nove stvari. To je neiscrpan rudnik novih, neobrađenih tema.“ Autor, „kao dijete od 75 godina“, knjigu posvećuje „svom neviđenom ćaći Josi, bleiburškom mučeniku“. Zato knjiga ima 75 članaka.

Prva cjelina, naslovljena Članci u vezi s crkvenom godinom i blagdanima, započinje člankom: Vrijeme iščekivanja dolaska Gospodnjega na početku kojega autor ističe da smo upravo „zakoračili u novu liturgijsku ili crkvenu godinu“ koja „ne počinje kad i građanska godina“. Članci objavljeni u ovoj cjelini slijede liturgijsku godinu, pa se tako, među ostalim, redom nižu članci o Boži-

ću, Stepinčevu, korizmi, Velikome tjednu, Uzašašću, blagdanu Tijela i Krvi Kristove, Kraljici Mira, danima posvećenima pokojnicima, a cjelina završava člankom o blagdanu Prikazanja Marijina u Hramu, u južnim krajevima Hrvatske poznatijem kao Gospa od Zdravlja, koji se slavi 21. studenoga. Osim biblijsko-teoloških spoznaja odnosno promišljanja, u toj cjelini iznose se i jezikoslovni zaključci, pa se tako primjerice može pročitati da u hrvatskoj tradiciji postoje „tri naziva za blagdan koji slavimo 6. siječnja: *Vodokršće, Bogojavljenje i Sveta tri kralja (Tri kralja)*“ (str. 36.), „da je pozdrav ‘Zdravo!’ stariji od Isusova začeca i rođenja“ (str. 49.), da „za naziv *korizma* ili četrdesetnica vrijedi isto pravopisno pravilo kao i za *došašće* ili *adven/a/t*. Pišu se malim početnim slovom jer ne znače blagdan nego vrijeme crkvene godine.“ (str. 57.), da se „vrijeme iščekivanja Kristova dolaska (lat. *adventus*)“ odavna naziva došašćem. „Riječ *Uzašašće* pišemo velikim početnim slovom jer je ime blagdana, a riječ *došašće* – malim slovom (kao proljeće, ljeto...) jer je to vrijeme crkvene, liturgijske godine.“ (str. 82.), da su pojmovi *Uzašašće* i *Spasovo* istoznačnice, ali da je prvi naziv blagdana „znatno češći“ (str. 83.), da se *Golgota/golgota* i *Kalvarija/kalvarija* pišu velikim ili malim slovom ovisno o tomu jesu li toponimi ili opće imenice (str. 68.). Budući da se autor tijekom svojega znanstveno-istraživačkoga rada osim kršćanskim nazivljem bavio i pravnim nazivljem, pravnoga se nazivlja dotaknuo i ovom prigodom, i to u dvama prinosima naslovljenima Tijelo/put, život, smrt i uskrснуće odnosno Dani posvećeni pokojnicima tumačeći da su život i *smrt* „suprotnice u jeziku i stvarnosti“, a pridjevi *doživotni* i *dosmrtni* u općem jeziku „istoznačnice jer ‘do kraja života’ ili ‘do smrti’ znače isto dok se u „hrvatskome pravnom jeziku ti pridjevi npr. u svezi *doživotno uzdržavanje* i *dosmrtno uzdržavanje*

upotrebljavaju u različitom značenju“ (str. 76.), a razlikuju se „po tom kad se ugovorena imovina prenosi na uzdržavatelja“ (str. 116.).

U drugoj su cjelini, naslovljenoj Ostali članci, trideset i četiri članka različite tematike. Jezično-duhovna promišljanja započinju člankom naslovljenim: Bog, bogat i ubog. Autor ističe da riječi „*bog* (opći pojam) i *Bog* (osoba, jedini) potječu od praslavenske riječi „*bog* koja je značila ‘materijalno dobro, imanje’ (...) Onaj tko to ima, bio je *bogat*. Taj nastavak *-at* i danas u hrvatskom jeziku znači ‘koji ima ili koji obilno ima ono što osnova znači’. Kad bi nam riječ *bog* značila ‘materijalno dobro, imanje’, onda bi toj osnovi dometak *-at* dao značenje obilja onoga što znači osnova.“ (str. 131.) Nadalje se ističe da su od pridjeva *bogat* izvedene tvorenice *bogatstvo, bogataš, bogatašica*. Nasuprot tomu, u „praslavenskoj riječi *ubog* prefiks *u-* znači nemanje, odsutnost onoga što znači osnova. Znači nemanje, nestašicu, oskudicu, siromaštvo. *Ubožište* je bilo istoznačnica za *sirotište, uboštvo – za siromaštvo*.“ Tako promišljajući, autor zaključuje „da *bogat* i *ubog* imaju isti korijen“.

Pravopisne se problematike autor dotiče u članku O riječi *grieh*, njezinim oblicima i izvedenicama (str. 152. – 153.), napominjući da među mnoštvom riječi „u izravnoj ili neizravnoj tvorbenoj vezi s *grieh*“ neke „zadržavaju dugi izgovor: *griješiti, pogriješiti, sagriješiti*“ te „s njima pravopisnih teškoća nema: piše se *ije* kao u *grieh*. Ali ako se *ije* ispred kojeg je još neki suglasnik u izgovoru skraćuje, to se onda očituje i u pisanju. Tu se hrvatski pravopisi ne slažu.“ Jedni propisuju *je*, drugi samo *e*, a treći „želeći pomiriti jedno i drugo“ „dopuštaju dvojnost, ali se i oni praktično opredjeljuju za to što smatraju boljim kad jedno ili drugo stavljaju na prvo mjesto“. Vijeće za normu hrvatskoga jezika, podsjeća autor, „smatra likove s *grje-* boljom hrvatskom tradicijom i daje im načelnu

prednost pred likovima s *gre-*“ te zaključuje: „Mislim da bi preporuku Vijeća trebalo prihvatiti.“ Na kraju članka autor najavljuje da će u nekoliko idućih priloga promotriti i druge nazive i pojmove u uskoj vezi s grijehom (*kajanje, pokajanje, skrušenje, ispovijed, pokora, obraćenje, oprostjenje, otkupljenje*), a potom navodi riječi sv. Ivana, apostola, upućene mladim kršćanima: „Dječice moja, ovo vam pišem da ne griješite. Ako tko i sagriješi, zagovornika imamo kod Oca – Isusa Krista Pravednika. On je pomirnica za grijehe naše.“ (I. Iv 2, 1-2). Svoja jezično-duhovna promišljanja zaključuje porukom: „Taj ivanovski poziv i utjeha bitni je sadržaj mnogih Gospinih poruka u Međugorju. Slušajmo ih!“

Članak: Je li i zločinac čovjek? (str. 160. – 161.) započinje preinačavanjem „tužne slike Vesne Parun o čovjeku (‘Gorko je čovjek biti kad nož se s čovjekom brati’)“ u ljepšu: „Divno je čovjek biti kad Krist se s čovjekom brati.“ Autor potom tumači da je riječ *zločinac* „složeno-sufiksalna tvorenica. U nom. jedn. drugi je slog kratak, ali se u gen. jedn. i drugim padežima produljuje ispred skupine –nc- (zvonačnik + šumnik). U gen. mn. umeće se nepostojano *a: zločinaca*. Mogla bi značiti ‘muška osoba koja čini zlo’, ali obično znači ‘muška osoba koja je počinila neki teški zločin, zlodjelo’. Ženska osoba bi bila *zločinka*. (...) ...pridjev je *zločinački*. U starijem hrvatskom jeziku *zločin* je značilo osobu (kao *zlotvor*), a sam čin bio je *zločinstvo*.“ Jezikoslovna promišljanja nastavljaju se tumačenjem značenja riječi *muka*, „njezinim izvedenicama i sličnicama“, a zaključuju tvrdnjom: „Riječi *pobijediti, pobjeda, pobjednik* su rusizmi koji su prevladali u novije vrijeme u hrvatskome jeziku. Prije smo imali samo *dobiti, dobitak, dobitnik*.“ Članak završava znakovitom (duhovnom) porukom „Zločin treba razlučiti od zločinca. Zločin osuđujemo. Sud osuđuje i zločinca kad mu se zločin i krivnja dokažu. Ali kao kršćani,

humanisti trebamo i u zločincu gledati čovjeka i moliti za njegovo obraćenje i spasenje.“

U središtu prinosa: Očenaš, Oče naš, Molitva Gospodnja ili kako drukčije? općekršćanska je molitva koju „na prijelazu iz drugoga u treće tisućljeće možemo čitati i slušati na 1817 jezika“ (str. 164.). Jezikoslovna (nazivoslovna) promišljanja autor zaključuje upozorenjem da bi neki „htjeli biti premoderni te u duhu spolne ravnopravnosti dovode u pitanje opravdanost lika *Otac* kao imenice muškoga roda (spola). Htjeli bi nešto spolno neutralno. Ipak moramo poći od činjenice da nam se Bog htio objaviti jezično u muškom rodu, da je Isus došao u muškom liku, da je o nebeskom Ocu govorio u muškom rodu, da su proroci, apostoli i evanđelisti govorili o Isusu u muškom rodu, da su za Oca i Sina imenice, zamjenice i pridjevi u Svetom pismu u muškom rodu. Bog se je u komunikaciji prilagođavao čovjeku, a u liku Isusa Krista postao čovjek.“ (str. 165.)

Ta je općekršćanska molitva temom nekoliko jezično-duhovnih prinosa, pa autor, primjerice u prinosu: Trebamo li mijenjati Očenaš? razmatra utjecaj hrvatske jezične tradicije na prijevodne inačice Očenaša te navodi da bi prijevod liturgijske molitve *Pater noster* s latinskoga na hrvatski, kada bi ju se danas prvi put prevodilo, glasio: „Oče **naš**, koji si na nebesima, neka se sveti ime **tvoje**, neka dođe kraljevstvo **tvoje**, neka bude volja **tvoja** kako na nebu tako i na zemlji. Kruh **naš svagdanji** daj nam danas i otpusti nam dugove **naše** kako i mi otpuštamo dužnicima svojim. I ne uvedi nas u napast, nego oslobodi nas od zla.“ Zaključuje potom da podcrtani dijelovi označavaju „mjesto po kojima bi taj prijevod bio drukčiji od uobičajenoga našeg liturgijskog Očenaša“ te napominje da bi pridjevne riječi označene masnim slovima „po strogim pravilima današnjega hrvatskoga književnog jezika“ trebalo „prebaciti ispred imenice“, a „kad bismo sve to

preinačili, taj bi se Očenaš znatno razlikovao od uobičajenoga. Štoviše, ne bi bio ni Očenaš jer bi počinjao riječima *Niš Oče*“ (str. 182.)

Nekoliko je prinosa posvećeno sakramentima. Ciklus započinje prinosom: Sakramenat, sakrament ili sakramen(a)t, tj. odgovorom na pitanje „bi li bilo bolje oblik riječi *sakramenat* zamijeniti oblikom *sakrament*““. Iako je prvotan odgovor glasio „da je oblik *sakramenat* stariji nego *sakrament* i da nije nepravilan. Prema tome ne bi ga trebalo zamjenjivati.“, autor se potrudio „temeljitiije proučiti riječ sakramen(a)t, njegovo podrijetlo, oblike i značenja“ te s čitateljima podijeliti spoznaje do kojih je došao: „Ako ja kažem *advenat*, *sakramenat*, *elemenat*, *dokumenat*, *argumenat*, zvučat će im to arhaično, zastarjelo, neobično. Nekad je bilo pravilno samo tako. Valjalo bi dopustiti da i sad bude i tako.“ (str. 185. – 186.) Ciklus završava prinosom: Sakramenat (svetoga) reda u kojemu se među ostalim ističe da je „riječ *dušobrižnik* doslovna prevedenica iz njem. *Seelsorger*. Valja ju razlikovati od *dušebrižnika*, koji redovito i nije svećenik nego *špijun*, *doušnik*, osoba koja se gorljivo zalaže za sumnjive ideale, vrijednosti. Ima pogrdno značenje.“ (str. 209.)

Pravogovornim i pravopisnim pravilima odnosno problemima autor se bavi u prinosu: Značenje i upotreba riječi *fra*, *don*, *pater* i *otac* (str. 214. – 215.) podsjećajući da je „već ustaljena praksa“ da se riječ *fra* „piše ispred imena redovnika kao proklitika (nenaglašena riječ)“, a izgovara „s imenom kao jedna naglasna cjelina: *fra Žarko*, *fra Ante*, *fra Ivan*, *fra Jozo*“. Nadalje upozorava da „između te riječi i imena ne valja dodavati spojnicu (crticu)“ te da je krivo „tu kraticu dodavati prezimenu redovnika“. „Ne valja dakle reći *fra Ilić*, *fra Vučković*, *fra Dugandžić*, *fra Zovko*

nego: *fra Žarko*, *fra Ante*, *fra Ivan*, *fra Jozo*. Ako to nije dovoljno, možemo radi razlikovnosti dodati i prezime.“ Za riječ *don* ističe da se jednako ponaša, da je „došla iz lat. *dominus*, što znači ‘*gospodin*’, ‘*gospodar*’“, te da za nju vrijede ista pravopisna i pravogovorna pravila kao i za riječ *fra*. Napominje da ne možemo „po vlastitoj volji nekomu reći *fra* ili *don* uz ime“, za isusovce „obično kažemo *pater* ili *otac*, što može stajati uz ime i uz prezime“ te zaključuje da „ne ćemo pogriješiti ako za bilo kojega Božjeg svećenika kažemo *otac* i obraćamo mu se s *oče*, bilo uz ime, bilo uz prezime ili samostalno“. (str. 216.)

Druga cjelina završava prinosom: Sin Božji, Isus Krist, Jaganjac Božji (str. 235. – 238.), tj. autorovim jezičnim i duhovnim promišljanjem, kako ih autor naziva, o trima „istoznačnicama“ iako „to nisu prave istoznačnice nego imenovanje s jednoga drugoga gledišta, što ima svoj povijesni, religijski, spasenjski, biblijski i kulturološki smisao“.

Knjiga Hrvatsko kršćansko nazivlje (II.) iz pera vrsnoga jezikoslovca, deklariranoga kršćanina i praktičnoga vjernika prof. dr. sc. u miru Mile Mamića nesumnjivo će naći svoje mjesto ne samo na policama nego i u rukama mnogih čitatelja laika, ali i proučavatelja hrvatskoga kršćanskog nazivlja, u prilog čemu govore i riječi recenzenta fra Ivana Dugandžića koji smatra da će ta knjiga biti „velik doprinos uzdizanju kršćanske kulture, produbljivanju spoznaja o riječi i njezinu sadržaju, o Bogu i čovjeku, o svetosti i grješnosti, o životu, smrti i uskrsnuću“, a istodobno i „svojevrsni spomenik Milinu ‘ćaći Josi’ i Mili za 75. rodendan.“ (str. 248. – 249.)

**Marijana Bašić**